

YAHÜDİLİKTEKİ SEÇİLMİŞLİK İNANCININ AHMESİLİK'E ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Yaşar ÜNER¹

ÖZET

İslam öncesi dönemde Hicaz Araplarının din anlayışlarını ifade eden en temel kavram Ahmesîliktir. Buna göre Mekkeliler (Kureyş), kendilerini *Hums*; Mekke'ye haccetmeye gelen diğeri Arapları ise *Hille* olarak adlandırmışlar ve kendilerinin üstün ve ayrıcalıklı bir konumunu tahkim eden Hac menâsikinin icra edilmesine büyük önem vermişlerdir. Önceleri kültürel üstünlük Yemen Araplarındayken, Kâbe'yi yıkmayı hedefleyen Ebrehe'nin ve ordusunun mucizevi bir şekilde bozguna uğraması sonrasında bu durum tersine dönmüştür. Yaklaşık yarım asır boyunca Hristiyanlık propagandasına maruz kalan Yemenliler, onların Hristiyan Habeş yönetiminin hegemonyasından kurtulmalarına vesile olan Kâbe'nin rabbine rağbet etmeye başlamışlardır. Mekkeliler ise kültürel olarak kendilerinden üstün durumda olan Yemenlilerin Mekke'de hâkim unsur olma ve dolayısıyla asimilasyona uğrama tehlikesine karşı bir takım tedbirler geliştirmişlerdir. Humsların hilleler karşısında bariz üstünlüklerini / seçkinliklerini ifade eden çeşitli dinî kurallar koyarak Yemenlilerin Mekke'de olabildiğince az kalmalarını sağlamaya çalışmışlardır. Yahûdiler, seçilmiş millet oldukları vurgulanırcasına en güçsüz oldukları zamanda Tanrı'nın yardımıyla Mısır'dan kurtulmuşlar, kültürel ve dinî asimilasyonu önlemek adına kendilerini diğeri milletlerden ayrıcalıklı ve üstün görmüşler ve saf din ve saf neseplere hedefi doğrultusunda dinî kurallar ihdas etmişlerdir. Mekkelilerin de başlarından Yahûdilerin yaşadıklarına benzer bir olay geçmiş ve onlar da asimilasyonu önlemek adına çeşitli dinî kurallar koymuşlardır. Nitekim Ebâbil kuşları Mekkelilerin yardımına en güçsüz oldukları bir vakitte gelmiş, hillelerden üstünlüklerini tahkim etmek için onlara Kâbe'yi çıplak tavaf etmeye kadar varan kurallar koymuşlar ve neseple ilgili olarak humslu ile hillenin evliliğinden doğan çocuğun humslu sayılması şartını getirmişlerdir. Mekkelilerin tüm bunları gerçekleştirirken dayanak noktalarının, soylarını ve dinlerini Hz. İbrahim'e dayandırıyor olmaları, uyguladıkları bu stratejinin orijinal olmadığına işaret etmektedir. Tüm bu zihni ve tatbiki benzerlikler göz önünde bulundurulduğunda Mekke müşriklerinin Yahûdilikteki "Seçilmişlik" inancından etkilendikleri ve bahse konu uygulamaların bu etkinin bir tezahürü olduğunu söylemek mümkün görünebilmektedir.

Anahtar kelimeler: Hz. İbrahim, Seçilmişlik inancı, Hac, Ahmesîlik, Hums, Hille.

¹ DİB, Çanakkale İl Müftülüğü, ORCID ID: 0000-0002-2201-5401, yasaruner2000@hotmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 29/12/2023–Kabul Tarihi/Accepted: 30/01/2024

A STUDY ON THE EFFECT OF THE BELIEF OF CHOSENES IN JUDAISM ON AHMESISM

Dr. Yaşar ÜNER

ABSTRACT

The most basic concept expressing the religious understanding of the Hejaz Arabs in the pre-Islamic period is Ahmesism. Accordingly, the Meccans (Quraysh) identified themselves as Hums; They called the other Arabs who came to perform the pilgrimage to Mecca as Hille, and they attached great importance to the performance of the rituals of Hajj, which strengthened their superior and privileged position. While the cultural superiority was previously held by the Yemeni Arabs, this situation was reversed after the miraculous defeat of Abraha and his army, who aimed to destroy the Kaaba. Yemenis, who were exposed to Christian propaganda for nearly half a century, began to esteem the Lord of the Kaaba, who was instrumental in liberating them from the hegemony of the Christian Abyssinian administration. The Meccans, on the other hand, developed a number of precautions against the danger of the Yemenis, who were culturally superior to them, becoming the dominant element in Mecca and therefore suffering assimilation. They tried to ensure that the Yemenis stayed in Mecca as little as possible by establishing various religious rules that expressed the obvious superiority/exclusivity of the Hums over the hills. As if emphasizing that they were the chosen nation, the Jews were saved from Egypt with the help of God when they were at their weakest, they considered themselves privileged and superior to other nations in order to prevent cultural and religious assimilation, and they established religious rules in line with the goal of pure religion and pure lineage. The Meccans also experienced an event similar to what the Jews experienced, and they set various religious rules to prevent assimilation. As a matter of fact, the Ababil birds came to the aid of the Meccans at a time when they were weakest, and in order to strengthen their superiority over the hills, they set rules for them, even circumambulating the Kaaba naked, and made it a condition regarding lineage that the child born from the marriage of a khums and a hilla should be considered a khums. While doing all of these, the Meccans' base of support was their lineage and religion of the Prophet Abraham. The fact that they base it on Abraham indicates that this strategy they implemented is not original. Considering all these mental and practical similarities, it seems possible to say that the Meccan polytheists were influenced by the belief in "Chosenness" in Judaism and that the practices in question were a manifestation of this influence.

Keywords: Abraham, Belief in Chosenes, Hajj, Ahmesism, Hums, Hille.

1. GİRİŞ

Hem ferdî hem de toplumsal bağlamda genel olarak iki tip problemle karşılaşılır: (a) tarihî düzlemde ilk kez kendini gösteren sorun ya da (b) daha önce pek çok insanın ya da toplumun karşılaştığı sorunlar. Bunlardan ilkinin çözüme kavuşturulması genelde zaman ve emek zayıflığının göze alındığı deneme-yanılma yöntemiyle gerçekleştirilir. İkinci tip sorunun çözüme kavuşturulması ise ilkinin göre daha öngörülebilirdir. Çünkü bundan önceki zaman zarfında karşılaşılan bu sorunların çözümü için insanlar ve toplumlar çaba sarf etmişler ve belli bir başarı elde etmişlerdir. Aynı ya da benzer bir sorunla karşılaşan insanlar ya da toplumlar da hazır buldukları reçeteleri tatbik ederek içinde bulundukları müşkil durumdan kurtulmaya çalışmışlardır.

Hayatta kalmanın / var olmanın oldukça güç ve yıpratıcı olduğu coğrafyaların başında gelen Arap Yarımadasında, karşılaşılan problemlerin çözümü noktasında deneme-yanılma yönteminin kullanılması pratik görünmemektedir. Bu yüzden geleneklerine bağlılıkları ile tanınan Arapların kısıtlı imkânlarıyla çözüme en kısa yoldan ulaşma istekleri anlaşılabilir. Hatta bu motivasyonla kendilerinin ya da başka toplumların daha önceden karşılaşmış üstesinden geldiği problemlerin çözümlerini ilk kez karşılaştıkları sorunların çözümünde kullandıkları da söylenebilir. Bu çalışma mezkûr savla yakından ilgilidir. Çünkü burada cevabı aranan soru, Mekkelilerin (Kureyş) Fil Vak'ası'ndan sonra Mekke'ye hac için gelmeye başlayan kalabalıkların sosyo-kültürel etkisini en aza indirme noktasında Yahûdilikteki "Seçilmişlik" inancından etkilenip etkilenmediğidir. Bahse konu cevaba ulaşmak için aşağıdaki başlıklar altında bilgilendirme yapılacak ve son olarak da bu bilgiler ışığında kanaatimiz ifade edilecektir.

2. AHMESİLİK VE FENOMENLERİ

İslam öncesi dönemde ve hatta Mekke'nin fethi (630)'ne kadar müşrikler dinî olarak iki kısma ayrılmaktaydı. Ahmesîlik olarak isimlendirilen bu dinî yapıda Kureyş kabilesi ile onun akrabası ve müttefiki kabileler *Hums*, diğer kabileler ise *Hille* olarak isimlendirilmekteydi. Hac ibadeti bağlamında tezahür eden bu teo-politik düzende humslar, hillelere göre bariz bir ayrıcalığa sahipti. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu noktada humsların ve hillelerin Kâbe görevleri ve hac ibadeti ile ilgili hak ve sorumluluklarından bahsetmek yerinde olacaktır. Humslar ile ilgili fenomenleri ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Humslar hac için ihrama girdiklerinde avlanmazlar, saç ve tırnak kesmezler, koku sürünmezler ve kadınlara yaklaşmazlardı.
- Devetüyünden yapılmış çadırda oturmazlardı.
- Dokuma yapmazlar, ip ve tavşan kılı bükmezlerdi.
- Gökyüzüyle kendi aralarında bir perde/engel olmasını istemedikleri için evlerine giriş-çıkış için kapıyı kullanmazlar, evlerine çatıda açtıkları bir delikten girip çıkarlardı.
- Yasak kabul ettikleri bazı bitkileri yemezlerdi.
- Hayvansal (et, süt ve sütü) gıdalarla beslenmezler ve yağ eritmezlerdi.

- Ayaklarına sandal; üzerlerine ise kıl veya yünden yapılmış yeni bir elbise giyerlerdi.

- Hillelerin kendilerine denk olmadığını iddia ettiklerinden dolayı harem dışına çıkmazlar, bu yüzden de harem bölgesi dışında kalan Arafat ve Mina’da vakfe yapmazlardı. Güneş ufka yaklaşıncaya kadar Nemire’de kaldıktan sonra Müzdelife’ye hareket ederlerdi².

Hilleler ile ilgili fenomenleri ise aşağıda gösterildiği şekilde ifade etmek mümkün görünmektedir:

- Hilleler hac için ihrama girdiklerinde, Arife günü Arafat’ta vakfe yaparlardı.
- Mekke’de harem dışından getirdikleri yiyecekleri tüketmeleri dinen yasaktı. Bu yüzden de ya yiyecek satın almak zorunda kalırlar ya da Mekkelilerin kendilerine yiyecek vermeleri halinde o yiyecekleri tüketirlerdi.
- Arafat vakfesinden dönüşte bir Mekkelinin evinde konaklamak ve bunun karşılığında ev sahibinin uygun gördüğü miktarda bir para ya da hediye vermek zorundaydılar.
- Hillelerin Mekke’ye ticârî mal sokmaları ve satmaları yasaktı. Mekke’de ticaret yapma imtiyazı humslara aitti.
- Humslar Kâbe’yi günlük kıyafetleri ile tavaf edebilmekteyken hilleler böyle bir imtiyazdan yoksunlardı. Hilleler, Kâbe’yi ilk kez tavaf edecekleri vakit daha önce kullanmış oldukları elbiselerle günah işlemiş olabilecekleri gerekçesiyle ya humsların vereceği ödünç elbiseyle ya yanlarında getirdikleri hiç kullanılmamış elbiseyle ya da Mekke’den satın alacakları yeni bir elbiseyle tavaf etmek zorundaydılar. Ödünç elbise bulamayanlar ile yeni elbisesi olmayanlar / Mekke’den yeni elbise satın alacak imkânı bulunmayanlar –kadınlar da dâhil— Kâbe’yi çıplak tavaf etmek zorunda kalırlardı. Yanlarında getirdikleri hiç kullanılmamış elbiseyle ya da Mekke’den satın aldıkları yeni elbiseyle tavaf edenler ise bu elbiselerle daha sonra günah işleme ihtimaline karşı tavaf sonrasında bunları çıkarırlar ve oraya bırakırlardı. *Lekâ* adı verilen bu elbiselere kimse dokunmaz ve zamanla çürüyüp giderlerdi³.

Hac görevi ve Kâbe ziyareti dâhilindeki görev, sorumluluk ve haklar göz önünde bulundurulduğunda humsların hilleler üzerinde tahakküm kurduğu bariz bir şekilde görülmektedir. Kâbe’yi çıplak tavaf etmeye kadar varan ve başkaca onur kırıcı olarak nitelendirilebilecek tutum ve davranışlara rağmen hillelerin ısrarlı bir şekilde hacca gelmeye ve tavaf etmeye devam etmelerinin ana sebebi “dın” faktörüdür. Örneğin; hilleler, tavaf öncesi elbiselerini çıkarmakla günahlarından arınacaklarına inanmaktayken, Mekke’ye dışardan yiyecek-içecek getirme yasağına karşı verecekleri tepki de humslar tarafından rızık konusunda Allah’a tevekkül etmemekle isnat edilmeleriyle önlenmekteydi⁴.

² Recep Uslu, “Hums”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/364; Ünal Kılıç, “Dini İçerikli Ekonomik Bir Kavram: Hums (İslâm Öncesi Mekke’nin Ticari İlişkileri Yönüyle)”, *Cumhuriyet ÜİFD* 8/1 (Haziran 2004), 85; Şevket Kotan, “Cahiliye Dönemi Mekke Dini: Ahmesilik”, *Kur’ân’ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur’ân Öncesi Mekke Toplumu*, 1-3 Temmuz 2011 İstanbul, 182.

³ Uslu, “Hums”, 18/364; Kılıç, “Dini İçerikli Ekonomik Bir Kavram: Hums”, 85- 86; Kotan, “Cahiliye Dönemi Mekke Dini: Ahmesilik”, 185.

⁴ Uslu, “Hums”, 18/364; Kılıç, “Dini İçerikli Ekonomik Bir Kavram: Hums”, 85.

Bu noktada akıllara gelen soruların başında Ahmesilik adı verilen bu dinin nasıl teşekkül ettiği ve alt kasta olduklarını andırmasına rağmen hillelerin bu dini niçin kabul ettikleri gelmektedir. Bu soruların cevaplarının verilebilmesi için öncelikle Arabistan yarımadasındaki bazı putperest inançlardan ve önemli bir tarihî olay olan Fil Vak'ası (570)'ndan ana hatlarıyla bahsetmek yerinde olacaktır.

3. HİCAZ VE YEMEN BÖLGELERİNDEKİ PUTPERESTLİK

Put; bilinçli ve canlı olduğuna inanılan suret veya heykel, tamamen veya kısmen bir dinî yapı içinde kurumsallaşmış ibadet konusu haline getirilmiş maddi obje olarak tanımlanmaktadır⁵. Putperestlik ise mezkûr objelere tapınma olarak ifade edilmektedir⁶. Her ne kadar tanımlamalar bu şekildeyken, İslam öncesi dönemde Arap yarımadasındaki hâkim inanç olan putperestliğin, yarımadanın her bir bölgesinde homojen / yeknesak bir inanç sistemi olarak yaşandığını söylemek mümkün görünmemektedir. Örneğin Kur'ân'ın Mekke müşriklerinin inançları ile ilgili âyetlerine⁷ bakıldığında onlarda "Allah" inancının bulunduğu, putların ise Allah'a yaklaşma / Allah'la yakınlık kurma aracı konumunda düşük dereceli, ancak önemli bir görevi icra eden tanrılar olarak görüldükleri ve insanların bu yüzden onlara tapındıkları anlaşılabilmektedir⁸. Bu noktada insanların esas amaçları Allah'a ulaşabilmektir. Yazı kültürüne sahip olmayan Mekke müşriklerinin Allah tasavvuru ile ilgili inançlarına dair bilgiler edinebilmek için yine Kur'ân'a bakmak gerekmektedir. Buna göre Kur'ân'ın ilgili âyetleri⁹ birlikte değerlendirildiğinde onların inanç dünyasında Allah'ın; âlemin yaratıcısı, kendilerine rızık veren, işlerini yürüten, kendilerine fayda ve zarar veren, koruyup kollayan en büyük tanrı olduğu, O'ndan başka rab, yaratıcı, rızık verici, fayda ve zarar veren olmadığına inandıkları anlaşılabilmektedir¹⁰. Bununla birlikte günlük hayatta putların baskın rol oynamasının sebebi yine onların Allah tasavvurundan kaynaklanmaktadır. Çünkü Allah çok uzaklarda pasif bir tanrıdır ve ancak putların güç yetiremeyecekleri büyük felaketlerde / tehlikeelerde ortaya çıkmakta / hatırlanmaktadır¹¹.

Mekke ve çevresinde Allah ve putperestliğe dair inançlar yukarıda anlatıldığı şekildeyken, Güney Arabistan (Yemen)'da mevcut durum Mekke'dekinden oldukça farklıdır. Nitekim her iki bölgede yaşayanlar etnik olarak Arap olmalarına rağmen bunlar arasında başta dil, din ve sosyal hayat olmak üzere daha pek çok alanda farklılıklar bulunmaktaydı. Kahtâni olarak isimlendirilen Güney Arapları, Adnânilerin (Mekkelilerin) aksine öteden beri yerleşik bir hayat sürmekte, şehirlerde yaşamakta ve çiftçilik ve ticaretle uğraşmaktaydılar.

⁵ Ahmet Güç, "Put", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 2007), 34/ 364.

⁶ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, ed. Şinasi Gündüz (İstanbul: Vadi Yayınları, 2017), "Paganizm", 386.

⁷ bkz. Yûnus 10/18; ez-Zümer 39/3.

⁸ Zekerîya Pak, "Cahiliye Araplarındaki Allah İnancının Kur'ânî Boyutu", *Cumhuriyet ÜİFD* 5/1 (2001), 322.

⁹ bkz. ez-Zümer 39/ 38; ez-Zuhuruf 43/87; el-Mü'minûn 23/84- 89; Yûnus 10/31.

¹⁰ Pak, "Cahiliye Araplarındaki Allah İnancının Kur'ânî Boyutu", 316.

¹¹ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2011), 64.

Her iki toplum da Arapça konuşmalarına rağmen kullandıkları dil, lehçe ve gramer bakımından birbirinden farklılık göstermekteydi¹². Dil konusundaki farklılığa benzer bir durum din konusunda da kendini göstermiştir. Öyle ki, her iki toplum da dinî bakımdan putperest olarak nitelenmekle birlikte put isinleri ve âyin uygulamaları birbirlerinden farklıydı¹³. Ayrıca Kahtâni Araplarında baş tanrı Ay (Baba) olmak üzere, Güneş (Anne) ve Venüs / Aştar yıldızı (Oğul) şeklinde teşekkül etmiş bir teslis inancı bulunmaktaydı. Onlar mezkûr teslisin uknumlarına da tapmaktaydılar¹⁴.

Görüleceği üzere Mekke müşrikleri ile Yemen'deki müşrik Arapların dinî uygulamaları ve kültürleri birbirlerinden farklıdır. Sonraki bölümlerin anlaşılabilmesi için bu farklılıkların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu aşamada, sonuçları itibarıyla başta mevzubahis bölgeler olmak üzere tüm Arap yarımadasındaki sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik ilişkileri derinden etkileyen Fil Vak'ası (570)'ndan bahsetmek yerinde olacaktır.

4. SEBEP VE SONUÇLARI İTİBARIYLA FİL VAK'ASI

Emperyal sebeplere bağlı olarak Güney Arabistan bölgesi pek çok defalar Habeşliler tarafından işgal edilmiştir. Tarihî veriler dâhilinde bölge, Habeşlilerce son olarak 519 ve 525 yıllarında işgal edilmiştir. 519 yılındaki işgal sonrasında Habeş devleti bölgeye kendi menfaatlerini koruyacak bir Hristiyan kral atamıştır. Buna göre *Ma'dikurib Ya'fur* adındaki kral Habeş ve onun müttefiki Bizans yanlısı bir politika izleyerek Sâsânîlerle ve Lahmîlerle ittifak halindeki Arap kabilelerine baskı uygulamıştır¹⁵. Söz konusu baskı ortamı bölge halkında Hristiyanlara karşı bir tepki doğurmuş ve 30 kadar kabilenin Zû Nüvas adındaki Yahudi derebeyinin etrafında birleşmelerine neden olmuştur¹⁶. Zû Nüvas, kral *Ma'dikurib Ya'fur*'un ölümünü fırsat bilmiş ve çevresinde toplanan asi kabilelerle birlikte bölgede hâkimiyeti ele geçirmiştir¹⁷. Devam eden süreçte başta Necdîler olmak üzere bölgedeki Hristiyanlara yönelik katliamlar gerçekleştirmiştir. Katliama dair haberlerin Bizans'a ulaşması sonucu imparator, Habeş devletini Yemen'e müdahale etme konusunda teşvik etmiştir¹⁸.

¹² Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 39- 40.

¹³ Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, 40.

¹⁴ Hüseyin Algül, "Himyeriler", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/ Cilt 18, İstanbul 1998, 62; Sarıçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 63.

¹⁵ Norbert Nebes, "The Martyrs of Najran and the End of the Himyar: on the Political History of South Arabia in the Early Sixth Century", *In The Qur'an In Context*, ed. Angelika Neuwirth (Leiden: Brill, 2011), 40- 42.

¹⁶ Nebes, "The Martyrs of Najran and the End of the Himyar: on the Political History of South Arabia in the Early Sixth Century", 30, 51.

¹⁷ *Pseudo-Dionysius Of Tel-Mahre Chronicle*, çev. Witold Witakowski (Liverpool: Liverpool University Press, 1996), 3/ 54.

¹⁸ https://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/material/1994_1_8_Papathanasiou.pdf 22/11/2023.

Bizans'ın desteğini alan Habeşliler, bölgenin işgali için hazırladıkları 70 bin kişilik orduyu-bir miktar zayıata rağmen-Babü'l-Mendeb boğazı üzerinden Arap yarımadasına geçirmeyi başarmışlar, Zû Nüvas'ı ve müttefiki olan kabileleri yenilgiye uğratmışlar ve bölgeyi ele geçirmişlerdir¹⁹.

Yemen'in Hristiyan hâkimiyetine girmesiyle birlikte bölge halkının Hristiyanlaştırılmasına yönelik çalışma başlatılmıştır. Özellikle Ebrehe'nin iktidara gelmesiyle uygulamaya koyduğu faaliyetler Hristiyanlığın yayılma hızında etkili olmuştur. Buna göre Ebrehe İskenderiye patrikliğinden getirttiği Gregentius isimli piskoposa ülkenin başrahibi unvanını vermiş ve bölgenin Hristiyanlaştırılmasına yönelik bir kanun tanzim ettirmiştir²⁰. Mezkûr kanunlar birbirini takip eden üç aşamadan oluşmuştur. Birinci aşamada; putperestler ölüm tehdidiyle, Yahudiler ise ikna olmamaları durumunda yine ölüm tehdidi ile vaftiz edileceklerdir. İkinci aşamada, mahallelere bölünen bölgelerde yeni vaftiz olan kişiler kolayca yönlendirilecekler, denetlenebilecekler ve vaftiz öncesi verilemeyen dinî eğitim günlük hayatta bu şekilde verilecektir. Üçüncü aşamada ise yürürlüğe konan kanunların ilahî emir olduğu vurgusu yapılarak yeni mühtedilerin dinî emir ve kurallara uyma hususunda alışkanlık kazanmaları sağlanacaktır. Böylece Hristiyan ilkeler toplumsal bazda hâkim kurallar haline getirilecektir²¹. Görüleceği üzere başta putperestler olmak üzere bölge halkının Hristiyanlığa geçmesi noktasında yoğun bir baskı uygulanmıştır.

Hristiyanlığın bölgede yaygınlaştırılması çalışmaları dâhilinde bölge genelinde kiliseler yapılmış ve bunlar başrahip tarafından kutsanmıştır²². Ebrehe'nin yaptırdığı kiliselerden bir tanesi ve tarihi açıdan belki de en önemlisi Sana'da yaptırdığı Kulleys adı verilen kilisedir. Bu kilisenin ekonomik sebeplerle yaptırıldığı ifade edilmektedir. Buna göre, Kulleys adlı kilise Kâbe'ye alternatif olacak ve Kâbe sayesinde Mekke'nin elde ettiği kazancın yönü Sana'ya dönecektir. Ancak işler Ebrehe'nin planladığı gitmemiş ve Kulleys'e rağbet artmak bir yana aksine bu kilise Kureyş'in akrabası olan Kinâne kabilesine mensup kişilerce pisletilmiştir. Kaynaklarda başkaca pek çok gerekçe gösterilmekle birlikte genel kabul gören görüşe göre Ebrehe, Kulleys'in pisletilmesi üzerine ordusunu toplamış ve Kâbe'yi yıkmak üzere sefere çıkmıştır²³.

¹⁹ Zekiye Sönmez, *İslam'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hristiyanlık* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 131.

²⁰ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi, Hayatı ve Eserleri*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 243- 244; Mehmet Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Arap Tarihi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 141.

²¹ Vassilios Christides, "The Dawn of the Urbanization in the Kingdom of the Himyarites in the 6th Century and in the Light of Byzantine Hagiography", *Interrelations Between the Peoples of the Near East and Byzantium in the Pre-Islamic Times*. ed. Vassilios Christides (Cordoba: CNERU, 2015), 45; https://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/material/1994_1_8_Papathanasiou.pdf 22/11/2023.

²² Vassilios Christides, "The Himyarite-Ethiopian War And The Ethiopian Occupation Of South Arabia In The Acts Of Gregentius (ca 530 AD)", *Annales d'Ethiopie* 9 (1972), 122.

²³ Ahmet Lütü Kazancı, "Ebrehe" *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/ 79- 80.

Kureyş ve müttefikleri konumundaki kabileler Ebrehe'nin ordusu karşısına çıkacak bir güç toplayamamışlar ve Mekke halkı kendilerine herhangi zarar gelmemesi için şehri terk etmişlerdir. Her iki grup da Kâbe'nin yıkılacağına kesin gözüyle bakarlarken, birdenbire Mekke müşriklerinin lehine olağanüstü olaylar vukû bulmuştur. Buna göre askerlerin önünde bulunan fil Mekke'ye doğru hareket etmek istememiş ve ebâbil kuşları tarafından üzerlerine taşlanmış çamur atılmak suretiyle Ebrehe ve ordusu büyük bir bozguna uğramıştır²⁴. Olayda ağır şekilde yaralanan Ebrehe, ülkesine dönmeyi başarabilmesine rağmen kısa bir zaman sonra ölmüştür. Ebrehe'den sonra iktidara geçen oğulları ise Ebrehe gibi güçlü bir yönetim sergileyememişler ve kısa bir zaman sonra Sâsânilerin müdahalesi sonrasında iktidarı kaybetmişlerdir²⁵.

Fil Vak'ası olarak isimlendirilen bu olay, sonuçları itibariyle hem Yemen hem de Hicaz bölgesini derinden etkilemiştir. Yemen bölgesindeki Araplar on yıllardır sürmekte olan dinî (Hristiyanlık) tasalluttan kurtulurlarken, Hicaz Arapları da –Ebrehe karşısında hiçbir varlık gösterememelerine rağmen— mucizevî bir şekilde bu saldırıdan kurtulmaları sebebiyle diğer Arapların gözünde istisnai bir konuma yükselmişlerdir. Hatta Yemen Arapları, Kureyşlilerin dininin en muteber din olduğuna kanaat etmişler²⁶ ve onların büyük çoğunluğu dinî inanç bakımından Kureyşliler'e bağlanmaya başlamışlardır²⁷. Bunda Mekke müşriklerinin Allah tasavvurunun oldukça etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Mekkelilere göre Allah, çok uzakta ve pasif bir tanrıdır ve ancak putların güç yetiremeyeceği büyük tehlikelerde ortaya çıkarak Mekkelileri kurtarır. Fil Vak'asında da böyle olmuş ve Yemenliler "İşte bunlar Ehlullah'tır, bakın Allah Kureyş'i koruyup düşmanlarını öldürdü. Onları düşmanlarının sıkıntısından kurtardı" demeye başlamışlardır²⁸. Bir başka görüşe göre ise durum bundan biraz farklıdır. Buna göre Kureyşlilerin ayrıcalıklı bir konuma yükseltilmelerinin arka planında, yine Kureyşliler tarafından gerçekleştirilen propaganda çalışmaları bulunmaktadır. Onlar, başta şiir olmak üzere çeşitli vasıtalarla "Biz Allah'ın ehliyiz, Halil İbrahim'in oğulları ve Beytullah'ın idarecileri, Harem'in sakinleriyiz. Araplardan hiç kimse bizim sahip olduğumuz mertebeye sahip değildir" şeklindeki fikirleri yaymaya başlamışlardır²⁹.

Önceki bölümde de bahsedildiği üzere Fil Vak'ası'na kadar Araplar arasında dinî açıdan herhangi bir birliktelikten bahsetmek mümkün değildi. Her bir Arap topluluk kendi dinî inancının en üstün inanç olduğunu düşünmekteydi³⁰.

²⁴ Mustafa Fayda, "Fil Vak'ası", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/ 70- 71.

²⁵ Zekiye Sönmez, "Necrân'da Hristiyanlık ve Hz. Muhammed'in Necrân Hristiyan Din Adamlarıyla Münasebetleri", *Uludağ ÜİFD* 26/2 (2017), 131.

²⁶ Kotan, "Cahiliye Dönemi Mekke Dini: Ahmesilik", 181.

²⁷ Mehmet Mahfuz Söylemez, "Fil Hadisesi'nin Arap Yarımadasındaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme (Ahmesilik ve Haniflik)", *İslâmî İlimler Dergisi* 1/ 2 (2006), 119.

²⁸ Kotan, "Cahiliye Dönemi Mekke Dini: Ahmesilik", 177.

²⁹ Kotan, "Cahiliye Dönemi Mekke Dini: Ahmesilik", 181; Mehmet Azimli, "Fil Hadisesi Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Hikmet Yurdu Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 1/2 (2008), 54.

³⁰ Söylemez, "Fil Hadisesi'nin Arap Yarımadasındaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme (Ahmesilik ve Haniflik)", 119.

Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Ebrehe'nin Kâbe'yi yıkmak için yola çıkan ordu içinde Kâbe'ye benzer diğer put mabetlerinin müntesiplerinin bulunması anlaşılabilmektedir³¹. Ancak Fil Vak'as'ı sonrasında bu Arapların –Kureyşlilerin dinini benimseyip–Kâbe'ye ve Hac ibadetine değer vermeye başlamaları³², -öyle görünüyor ki– Kureyşlileri telaşa sevk etmiştir. Çünkü kültürel açıdan kendilerinden üstün konumda olan³³ Yemenlilerin Hac maksadıyla Mekke'ye gelmeye başlamaları, Kureyş kültürünün Yemen kültürü içinde erime tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Her ne kadar hillelerin, Kâbe'yi ilk kez tavaf etmek istediklerinde yeni bir elbise almak / elbise kiralamak zorunda olmaları, Mekke'ye yiyecek- içecek getirmelerinin ve Mekke'de satış yapmalarının yasak olması, Arafat dönüşünde Mekke'de yalnızca maddi karşılığını vermek suretiyle bir Kureyşlinin evinde ikamet edebilmesi gibi koydukları dinî kuralların Mekkelilerin ekonomik açıdan kazanç sağlamaya yönelik olduğu iddia edilse de³⁴ bunların yalnızca ticarî kaygılarla konulmadığı kanaatini taşımaktayız. Eğer bu kuralların konulma sebebi salt ekonomik kaygılar olmuş olsaydı, bir humslu ile bir hillelin evliğinden doğan çocuğun humslu sayılması³⁵ gibi ekonomik kaygılardan bağımsız bir dinî kuralın bulunmaması gerekirdi. Kanaatimizce Mekkelilerin Fil Vak'asından sonraki süreçte din va'zedici bir rol üstlenerek seçkin bir tutumla kendilerini hillelerden net çizgilerle ayırmalarının ana sebepleri kültürel ve sosyolojik temellidir. Mekkeliler, kendilerinden kültürel olarak üstün olan Yemenlilerin Hac vesilesiyle Mekke'ye gelmeye başlamalarıyla kültürel varlıklarını tehlikede görmüş olacaklar ki, bunu önlemek için çeşitli tedbirler almaya başlamışlardır. Bunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkün görünmektedir:

- **Ticarî ilişkilerin Mekke dışında yapılabilmesi için başta Ukâz olmak üzere panayırların kurulmaya başlanması:** Fil Vak'as'ından yaklaşık on beş yıl sonra ihdas edilmeye başlanan bu panayırın kurulma yeri Mekke'ye yaklaşık 30 km. uzaklıktadır³⁶. Hac menâsiki bağlamında hilleli hacılar Hac mevsiminin ilk günü ihramlı vaziyette Ukâz panayırına gelirler ve burada yirmi gece kalırlardı. Sonrasında Mecenne panayırına giderler ve orada da on gece kalırlardı. Son olarak da Mekke'ye yaklaşık 5 km. mesafede bulunan Zülmecâz panayırına gelirlerdi. Burada da sekiz gece kaldıktan sonra Arafat'a çıkarlardı³⁷. Görüleceği üzere Mekkeliler kendileri için olmazsa olmaz olan ticareti ihmal etmeksizin hilleleri Mekke dışında tutmanın yolunu bulmuşlardır. Arafat vakfesinden sonraki süreçte ise aşağıdaki şekilde bir yol takip etmiş görünmektedirler.

- **Hillelerin Mekke'ye dışarıdan yiyecek getirilmesinin yasak olması:** Arafat vakfesinden sonra Kâbe'yi tavaf etmek için gelen hilleler Mekke'de beslenebilmek için yiyecek-

³¹ Azimli, “Fil Hadisesi Hakkında Bazı Mülâhazalar”, 56; Söylemez, “Fil Hadisesi'nin Arap Yarımadasındaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme (Ahmesilik ve Haniflik)”, 119.

³² Uslu, “Hums”, 18/364.

³³ Söylemez, “Fil Hadisesi'nin Arap Yarımadasındaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme (Ahmesilik ve Haniflik)”, 119.

³⁴ Azimli, “Fil Hadisesi Hakkında Bazı Mülâhazalar”, 55; Kılıç, “Dini İçerikli Ekonomik Bir Kavram: Hums”, 75; Söylemez, “Fil Hadisesi'nin Arap Yarımadasındaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme (Ahmesilik ve Haniflik)”, 120.

³⁵ Söylemez, “Fil Hadisesi'nin Arap Yarımadasındaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme (Ahmesilik ve Haniflik)”, 120.

³⁶ Elnure Azizova, “Ukâz”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/ 61.

³⁷ Kutsal Topraklar Rehberi, ed. Ahmet Özel (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 86.

içecek satın almak zorundaydılar. Bu da sıradan bir hacının ekonomik açıdan uzun süre güç yetirebileceği bir iş değildir. Bundan dolayı onlar Mekke’de uzun süre kalamayacaklar ve memleketlerine geri dönmek zorunda kalacaklardır.

- **Hillelerin Arafat vakfesi sonrasında Mekke’de kalabilmesinin şartının bedeli karşılığında bir Mekkelinin evinde kalmak olması:** Sıradan bir hille, yiyecek-içecek ihtiyacını satın alma yöntemiyle uzun süre sürdüremeyeceği gibi aynı şekilde konaklama ihtiyacını da uzun süre sürdürmesi mümkün değildir. Ayrıca Mekke’de konaklamak için kısıtlı konut olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu kuralın konulmasının ana amacının hillelerin Mekke’de olabildiğince az kalmasını sağlamak olduğu anlaşılabilmektedir.

Humslar, hillelerin Mekke’de uzun süre kalmalarının önüne geçmek ve bu sayede kültürel bir asimilasyonu önlemek adına bu şekilde bir yöntem geliştirmişken –öyle görünüyor ki— uzun vadede ortaya çıkabilecek problemleri de önlemeyi amaçlamışlardır. Mekke’ye yabancı herhangi bir unsurun girmesini önleme adına verilen mücadelede bir diğer örnek de bir humslu ile bir hillenin evliğinden doğan çocuğun humslu sayılması olarak verilebilir. Bu sayede ilerleyen süreçte Mekke halkının yeni üyeleri de hums kültürü üzere karakterlerini temayüz ettirecekler ve böylece Mekke’de hâkim kültür humslarınki olamaya devam edecektir.

Görülebileceği üzere Mekkelilerde üstün din sahibi ve üstün millet anlayışı gelişmiştir. Bu noktada akla gelen soruların başında Mekkelilerin bu tür dinî kurallar koymalarında kimleri örnek aldıkları gelmektedir. Fil Vak‘ası’ndan sonraki süreçte Mekkelilerin kendilerini ısrarla *Ehlullah* (“Allah’ın adamları”) ve Hz. İbrahim’in dininin gerçek takipçileri olarak sunmuş olmaları, bu sorunun cevabı için Yahûdilere bakmayı gerekli kılmaktadır. Nitekim Yahûdiler soylarını Hz. İbrahim’e dayandırmakta ve Tanrı’nın seçilmiş halkı olduklarına inanmaktadırlar.

5. YAHÛDİLİKTEKİ SEÇİLMİŞLİK İNANCI VE AHMESÎLİK’TEKİ İZLERİ

Yahûdilik, yaklaşık 6 bin yıllık geçmişiyle ilahî dinlerin en eski olanıdır. Bu dinin ayırt edici özelliklerinin başında “Seçilmişlik” inancı gelmektedir. Bu inanca göre Tanrı Hz. İbrahim’i ve onun soyundan gelenleri (İsrailoğulları) seçmiş ve diğer milletlere göre ayrıcalıklı / kutsal bir konuma yükseltmiştir³⁸. Bu seçilmişliğin en büyük nişanesi ise ahittir. İlk önce Hz. İbrahim’le ahitleşen Tanrı, ahdin sembolü olarak sünneti ihdas etmiştir³⁹. Bununla birlikte Tevrat’ta Hz. İbrahim’in niçin seçildiğine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır⁴⁰. Fakat seçilmişliğin bir sonucu olarak Tanrı, Yahûdilere tarih boyunca yardım etmiştir⁴¹. Bu durumla ilgili olarak tarihte bilinen en önemli olay Yahûdilerin Mısır’dan çıkış hadisesidir.

³⁸ Mahmut Aydın, *Dinler Tarihi Tarih, İnanç ve İbadet* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 370.

³⁹ Yasin Meral, “Yahudilik”, *Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2019), 73.

⁴⁰ Salime Leyla Gürkan, “Kur’an’a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları’nın Seçilmişliği Meselesi”, *İslam Araştırmaları Dergisi* 13 (2005), 38.

⁴¹ Enver Osman Kaan, *Geçmişten Günümüze Dinler ve Mezhepler* (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 55.

Buna göre Tanrı Hz. Musa ile de bir ahit yapmış ve bu ahit gereği, yaklaşık 400 yıldır Mısır'da baskı ve zulüm altında yaşamakta olan İsrâiloğullarını Mısır'dan çıkarmak suretiyle kurtarmıştır⁴².

Seçilmişlik inancı ayrıca, Yahûdilerin diğer milletlerden / ırklardan farklılığını ve üstünlüğünü de ifade etmektedir. Bu üstünlük duygusu sebebiyle Yahûdiler diğer milletleri küçümsemişler ve onlarla tarihî-etnik düzlemde bir karşıtlık ilişkisi geliştirmişlerdir. Her ne kadar bu durum olumsuz olarak değerlendirilse de Yahûdiler bu karşıtlık ilişkisi sayesinde yüzyıllar boyunca uğradığı her türlü baskı ve zulümlere rağmen millî ve dinî kimliklerini koruyabilmişler ve geleceğe dair ideallerini canlı tutabilmişlerdir⁴³.

Üstünlük anlayışının, seçilmişlik inancının bir sonucu olarak Hz. İbrahim ile başladığı hususu genel kabul görmektedir. Bununla birlikte bu anlayışın tarihî süreç içinde şekillendiği de diğer bir görüştür. Bu görüşe göre ilk büyük sürgün olarak kabul edilen Bâbil sürgünü (MÖ 586) sebebiyle İsrâiloğullarının bir kısmı sürgün edilmiş, diğer kısmı ise başka toplumların boyunduruğu altına girmiştir. Yaklaşık 50 yıl boyunca kültürel olarak diğer toplumların etkisi altında kalan İsrâiloğulları, millî ve dinî kimliklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Sürgün hayatı II. Kiros'un Bâbil imparatorluğunu ortadan kaldırmasıyla sona ermiştir. Bu noktadan sonra Ezra, çoğunluğunu din adamlarının oluşturduğu Yahûdi kimliğini koruyabilmiş kişilerle yeniden bir ihya hareketine girişmiştir. Bu amaç doğrultusunda İsrâiloğullarını saf nesep (Yehuda oğulları) ve saf din (Tevrat öğretisi) etrafında birleştirirken aynı zamanda Mabel'd'i merkeze alan sağlam bir toplum inşa etmeye çalışmıştır⁴⁴. Görüleceği üzere seçilmişlik inancı / üstünlük anlayışı ister sebep isterse sonuç olarak kabul edilsin, Yahûdi toplumunun yüzyıllar boyunca millî ve dinî kimliklerini koruma noktasında en önemli unsur olmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Mekkeliler, Fil Vak'ası sonrasında gelişen ortamda kendi öz benliklerini korumak için din va'z edici bir kisveye bürünmüşler ve bir takım dinî kurallar ihdas etmişlerdir. Mekkeliler tarafından ihdas edilen bu dinî kuralların Yahudilikteki Seçilmişlik inancından etkilenip etkilenmediği hususunun anlaşılabilmesi noktasında bunlar arasında bir karşılaştırma yapmak yerinde olacaktır.

- Seçilmişliğin bir gereği olarak Tanrı tarih boyunca zor durumda kaldıkları zamanlarda Yahûdilere yardım edecektir. Bu sebepten Tanrı, Firavunun zulmü altında ezilen Yahûdilere yardım etmiş ve onları Hz. Musa önderliğinde Mısır'dan çıkarmıştır. Benzer bir şekilde Mekkeliler de Allah'ın yardımdan yararlanmışlardır. Nitekim hiçbir şekilde güç yetiremedikleri Ebrehe karşısında Allah onlara da yardım etmiş ve mucizevî bir kurtuluş gerçekleştirmiştir.

⁴² Abdurrahman Küçük vd., *Dinler Tarihi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2018), 272.

⁴³ Baki Adam, "Yahudilik", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 227.

⁴⁴ Salime Leyla Gürkan, "Bir Dinler Tarihi Yorumcusu Olarak İbn Haldun: Seçilmişlik İnancına 'Asabiyet' Kavramıyla Bakmak", *EKEV Akademi Dergisi* 13/39 (2009), 345- 346.

- Yahûdiler Bâbil sürgününden sonra, sürgün süresince maruz kaldıkları kültürel erozyonun etkilerinden kurtulmak için Mabet merkezli ve neseplerinin üstünlüğünü temel alan bir dinî toplum oluşturmaya çalışmışlardır. Mekkeliler de benzer bir şekilde Fil Vak'ası sonrasında hac ibadeti bağlamında Kâbe'yi merkeze alan ve Kureyş ve müttefiki kabilelerin üstünlüğünü tesis eden birtakım dinî kurallar ihdas etmişlerdir.

- Mekkeliler de Yahûdiler gibi kendilerini Hz. İbrahim'e dayandırmışlardır. Buna göre onlar Ahmesilik olarak adlandırılan dinî yapıyı tesis ederken soylarının Hz. İsmail kanalıyla Hz. İbrahim'e dayandığını vurgulamışlar, onunla yapılan ahdin sembolü olan sünnet geleneğini sürdürmüşler ve onun dininin gerçek takipçileri olduklarını iddia etmişlerdir⁴⁵.

- Yahûdilikte saf dinî ve millî miras anne yoluyla devam etmektedir⁴⁶. Bundaki amacın, başka milletlerle yapılabilecek evlilikler de göz önünde bulundurularak kimlerin Yahûdi olarak kabul edileceğinin belirlenmesine yönelik olduğu söylenebilir. Bu sayede etnik kargaşa önlenerek dinî ve millî gelenek korunacaktır. Humsların da hillelerle yapılacak evliliklerden doğan çocukların humslu sayılması şeklindeki dinî kuralın da aynı amaçla ihdas edildiğini söylemek mümkün görünmektedir.

6. SONUÇ

Fil Vak'ası'ndan önceki zamanlarda Arap Yarımadasındaki her topluluk kendi dinî inancının en üstün inanç olduğunu iddia etmekte ve bu sebepten –genel olarak–tüccarlar ve ticaret kervanlarında görev alanlar dışında yarımadanın değişik yerlerini ziyaret etme geleneği bulunmamaktaydı. Ancak Fil Vak'ası sonrasında özellikle Yemen'deki putperest Arapların Mekke müşriklerinin dinini benimsemeleri ve dolayısıyla da hac için Mekke'ye gelmeye başlamalarıyla bölgeler arasında görünmez sınırları ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte Mekkelileri bir korku sarmıştır: Yemen kültürü etkisinde kalarak zamanla millî ve dinî kimliklerini kaybetmek.

Diğer bölgelerden hacıların gelmesini önlemenin mümkün olmadığını bilen Mekke müşriklerinin bu noktada uyguladıkları savunma taktiği, bu hacıların olabildiğince Mekke'de az kalmalarını sağlamak ve bu sayede onların kültürüyle asgari düzeyde etkileşime girmek olmuştur.

⁴⁵ Her ne kadar Yahûdiler seçilmişlik çizgisinin Hz. İshak ve Hz. Yakup kanalıyla ilerlediğini iddia ediyor olsalar da diğer dinlerin müntesiplerince bu görüş kabul edilmemektedir. Buna göre Hz. İsmail ve Esav seçilmişlik çizgisi üzerinden Yahûdilerin bir takım kurgulamaları yüzünden çıkarılmış ve Yahûdiler Hz. İsa'nın Mesihliğini tanınamaları sebebiyle seçilmişlik konumlarını kaybetmişlerdir. Dolayısıyla Tanrı'nın yeni seçilmiş halkı Hristiyanlar olmuştur. Görüleceği üzere seçilmişlik inancı Yahûdilerin tekelinden çıkarılmış ve başka bir din (Hristiyanlık) tarafından kullanılabilmiştir. Bu noktada Mekke müşriklerinin seçilmişlik inancını uygun bir formda kendilerine uyarladıklarını söylemek mümkün görünmektedir. bkz. Gürkan, "Kur'an'a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi", 40; Fuat Aydın, *Yahudilik Tarih, İnanç, İbadet, Kültür* (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2018), 24.

⁴⁶ Salih Çınolat, "Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi", *Dini Araştırmalar Dergisi* 20/51 (2017), 142.

Kendilerinin üstünlüğünü tahkim etmek için ihdas ettikleri dinî kuralların Mekkeli müşriklerle diğerlerini sert çizgilerle ayırdığı görülmektedir. Mekke müşriklerinin tehlikenin farkına vardktan çok az bir zaman sonra sosyo-kültürel temelli tedbirler almaları, Arap yarımadasında – az da olsa—bir görünürlüğe sahip Yahûdilerden etkilenip etkilenmedikleri sorusunu akıllara getirmektedir.

- Mekke müşriklerinin Yahûdilere benzer şekilde soylarını ve dinlerini Hz. İbrahim’e dayandırıyor olmaları,
- Yahûdilerin Firavunun baskısından Tanrı’nın yardımıyla kurtulmalarına benzer şekilde Ebrehe tehlikesinden kurtulmalarında ilahî yardımı öne çıkarmaları,
- İhdas ettikleri dinî kurallarda Kâbe’nin merkezi pozisyonunun Yahûdilerin Mabet merkezli din anlayışıyla benzer olması,
- Kültürel asimilasyonu önlemek için koydukları dinî kurallar yanında Yahûdiler gibi nesebin korunmasına ilişkin kurallar koymaları,

Tüm bu zihnî ve tatbikî benzerlikler göz önünde bulundurulduğunda Mekke müşriklerinin Yahûdilikteki “Seçilmişlik” inancından etkilendiklerini ve bahse konu uygulamaların bu etkinin bir tezahürü olduğunu söylemek mümkün görünebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki. “Yahudilik”. Yaşayan Dünya Dinleri. ed. Şinasi Gündüz. 205- 250. Ankara: DİB Yayınları, 1. Basım, 2007.
- Algül, Hüseyin. “Himyeriler”, TDV İslam Ansiklopedisi. 18/ 62- 63. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Aydın, Fuat. Yahudilik Tarih, İnanç, İbadet, Kültür. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 3. Basım, 2018.
- Aydın, Mahmut. Dinler Tarihi Tarih, İnanç ve İbadet. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2018.
- Azizova, Elvire. “Ukâz”, TDV İslam Ansiklopedisi. 42/ 61- 62. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Christides, Vassilios. “The Dawn of the Urbanization in the Kingdom of the Himyarites in the 6th Century and in the Light of Byzantine Hagiography”. Interrelations Between the Peoples of the Near East and Byzantium in the Pre-Islamic Times. ed. Vassilios Christides. 25- 48. Cordoba: CNERU, 2015.
- Christides, Vassilios. “The Himyarite-Ethiopian War And The Ethiopian Occupation Of South Arabia In The Acts Of Gregentius (ca 530 AD)”. Annales d’Ethiopie 9 (1972), 115-146.
- Çinpolat, Salih. “Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi”. Dini Araştırmalar Dergisi 20/51 (2017), 137- 152.
- Fayda, Mustafa. “Fîl Vak‘ası”, TDV İslam Ansiklopedisi. 13/ 70- 71. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Güç, Ahmet. “Put”, TDV İslam Ansiklopedisi, 34/ 364- 365. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Günaltay, Mehmet Şemsettin. İslam Öncesi Arap Tarihi, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 2006,
- Günaltay, Şemsettin. İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016, 3. Basım.
- Gündüz, Şinasi. Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2017, 386.

- Gürkan, Salime Leyla. “Bir Dinler Tarihi Yorumcusu Olarak İbn Haldun: Seçilmişlik İnancına ‘Asabiyet’ Kavramıyla Bakmak”. EKEV Akademi Dergisi 13/39 (2009), 341- 350.
- Gürkan, Salime Leyla. “Kur’an’a Göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları’nın Seçilmişliği Meselesi”. İslam Araştırmaları Dergisi 13 (2005), 25- 61.
- Hamidullah, Muhammed. İslam Peygamberi, Hayatı ve Eserleri. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.
- Kaan, Enver Osman. Geçmişten Günümüze Dinler ve Mezhepler. Ankara: DİB Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Kazancı, Ahmet Lütfi. “Ebrehe”. TDV İslam Ansiklopedisi. 10/ 79- 80. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kılıç, Ünal. “Dini İçerikli Ekonomik Bir Kavram: Hums (İslâm Öncesi Mekke’nin Ticari İlişkileri Yönüyle)”, Cumhuriyet ÜİFD 8/1 (Haziran 2004), 85.
- Kotan, Şevket. “Cahiliye Dönemi Mekke Dini: Ahmesilik”, Kur’ân’ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur’ân Öncesi Mekke Toplumu, 1-3 Temmuz 2011 İstanbul, 182.
- Kutsal Topraklar Rehberi, 13. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017, 86.
- Küçük, Abdurrahman. vd., Dinler Tarihi. Ankara: Berikan Yayınevi, 10. Basım, 2018.
- Meral, Yasin. “Yahudilik”. Dünya Dinleri. ed. Şinasi Gündüz. 48- 102. İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Nebes, Norbert. “The Martyrs Of Najran An The End Of The Himyar: On The Political History Of South Arabia In The Early Sixth Century”. In The Qur’an In Context. Ed. Angelika Neuwirth. 26- 59. Leiden: Brill, 2011.
- Pak, Zekeriya. “Cahiliye Araplarındaki Allah İnancının Kur’âni Boyutu”, Cumhuriyet ÜİFD 5/1 (2001), 311-330.
- Pseudo-Dionysius Of Tel-Mahre Cronicle Part III. çev. Witold Witakowski. Liverpool: Liverpool University Press, 1996.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Fakülte Kitabevi, 7. Basım, Isparta 2011.
- Sönmez, Zekiye. “Necrân’da Hristiyanlık ve Hz. Muhammed’in Necrân Hristiyan Din Adamlarıyla Münasebetleri”. Uludağ ÜİFD 26/2 (2017), 117- 147.
- Uslu, Recep. “Hums”, TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18.
- https://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/material/1994_1_8_Papathanasiou.pdf
22/11/2023.